

СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОНЦЕПТУ РОЗУМОВА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

У статті аналізуються семантичні зв'язки мовних одиниць мікрополя Думка, яке належить до структури концепту Розумова діяльність, а також розкриваються актуальні питання когнітивних досліджень мовної картини світу.

Ключові слова: концепт, думка, розумова діяльність.

В статтє анализируются семантические связи языковых единиц микрополя Мысль, которое входит в структуру концепта Умственная деятельность, а также раскрываются актуальные вопросы когнитивных исследований языковой картины мира.

Ключевые слова: концепт, мысль, умственная деятельность.

The article analyses semantic links of the language units in the microfield Thought which is included in the structure of the concept Mental activity and views actuality of the cognitive investigations of the language picture of the world.

Key words: concept, thought, mental activity.

Багато лінгвістів у своїх працях досліджували поняття концепту, серед них: Н. Арутюнова, Ю. Апресян, А. Вежбицька, Г. Колшанський, О. Кубрякова, Д. Шмельов, З. Попова, І. Стернин та ін. Лінгвісти розглядають концепти у вигляді “ідеальних сутностей, які формуються у свідомості людей” [6: 27] чи “оперативних змістовних одиниць... всієї картини світу, відображених у людській свідомості” [2: 84]. На думку Ю. Степанова “концепт – це ніби згусток культури у свідомості людини; те, у вигляді чого культура входить до ментального світу людини, іншими словами, концепт – це засіб, завдяки, якому людина... сама входить до культури, а інколи і впливає на неї” [7: 40].

Концепт має зміст на відміну від семантики. Зміст концепту складається з концептуальних ознак, а семантика лексем – з семантичних компонентів. Кожен лінгвістичний аналіз, який відбувається у напрямі від семантики слова до змісту концепту за допомогою сем різного типу виокремлює концептуальні ознаки, які створюють зміст концепту. Когнітивний аналіз є виявленням змісту концептів і передбачає аналіз мовленнєвих уживань лексичних одиниць і системних значень, котрі вербалізують певний концепт.

Найпоширеніша модель вивчення структурно-семантичних властивостей лексики – модель поля.

Природа концепту закріплюється за відповідними вербальними засобами реалізації, сукупність яких складає план вираження лексико-семантичного поля, побудованого навколо

ядра, і представленого іменем концепту. Ім'я концепту – це “слово, а при багатозначності – це один із його лексико-семантичних варіантів” [4: 138].

Актуальною для пропонованого дослідження є парадигматична семантична структура концепту “розумова діяльність,” яка складається зі зв'язків слів, які є зафіксованими у словникових дефініціях.

В даному дослідженні використовуємо метод компонентного аналізу (МКА), завдяки, якому визначаються семи в значеннях слів, які складають їхній зміст. Можна вважати доцільним застосування МКА у нашому дослідженні при вивченні семантичного поля, через те, що “семантичне поле виокремлюється на основі будь-якої семантичної ознаки, яка є спільною для всіх лексичних одиниць, які належать йому” [5:10].

При використанні методу компонентного аналізу у даному дослідженні можна дослідити семантичну структуру мовних одиниць, які позначають концепт “розумова діяльність,” пояснити та розкрити їх значення, а також виокремити компоненти за допомогою яких слова об'єднуються у лексико-семантичне поле.

На основі класифікації опозицій аналізуємо в даній роботі парадигматичні відношення мовних одиниць на позначення концепту “розумова діяльність”. Залежно від характеру співвідношення компонентів, Е. В. Кузнєцова подає три типи опозицій: опозиція тотожності, привативна, або опозиція включення, еквіполентна, або опозиція пересічення [3: 45 – 48]. Розумова діяльність ототожнюється у свідомості людей з думками.

Лексеми *судження* і *помисел* об'єднані інтегративною семою *думка* в еквіполентну опозицію. У них є такі диференційні ознаки: *Судження* – це думка про що-небудь, а *помисел* – це думка, супроводжувана певним наміром, задумом [10: 98]. Наприклад, Христолюбенко у своїх *судженнях* такий непослідовний, що весь час суперечить собі (Є. Гуцало, 23). Де все воно поділося? І вільний дух, й *помисли* про рідний край, і мужність, з якою кожен ішов на смерть (В. Шевчук, 45).

У нашому дослідженні найвисокоякіснішою є згадана сема *думка*, яка зустрічається у 15 лексичних одиницях: *міркування*, *судження*, *помисел*, *задум*, *мисль*, *гадка*, *роздум*, *намір*, *гадати*, *мислити*, *міркувати*, *задум*, *оцінка*, *голос*, *опінія*. З більшістю цих одиниць лексема *думка* утворює опозиції еквіполентності.

Лексеми різняться на лексичному рівні своїми диференційними ознаками. Отже, *мисль* і *думка* складають спільні семантичні компоненти “думка, погляд, переконання”.

Так лексема *мисль* на фоні семантики означає здатність мислити, мати на мислі. Напр. Не згадаю гадки, не змишлю я *мислі* (С. Руданський, 30).

Лексична одиниця *міркування* вступає в еквіполентні опозиції з інтегративною семою *погляд*, з лексемами *думка* і *мисль* і означає результат роздумів. Напр. Поділився [Федір Іванович] з ним своїми *міркуваннями* про сьогоднішні на вечір призначені, дуже важливі збори (А. Головка).

У лексичній одиниці *думка* семи *опінія* і здання є інтегративними в еквіполентній опозиції з лексемою *переконання*. Семи *думка* і *помисел* з лексемою *міркування*. Лексична одиниця *думка* вступає в еквіполентні опозиції з лексемами *мрія*, *уява*. Семами *мислити*, *міркувати* дана одиниця означає міркувати, продумувати що-небудь, розмірковувати. Напр. Темними весняними ночами, сповненими запахами прибережних трав і квітів, капітан любив стояти і *думати* про свою молодість (П. Загребельний). Так сема *мислити* є інтегративною в еквіполентних опозиціях з лексичними одиницями *міркування*, *гадка*.

Лексична одиниця *думка* поєднується інтегративною семою *судження* в еквіполентні опозиції з лексемою *погляд*. З лексемою *помисел* містить спільну сему *намисел*, якими поєднується в таку саму опозицію. Напр. Але, мабуть, професор Отава був не зовсім справедливий у своїх *думках* про Бузину (П. Загребельний, 94).

Так лексична одиниця *погляд* об'єднується у привативну опозицію з лексемою *враження* характеризуючи думку, уявлення про що-небудь. Напр. Я примітивізую, але прошу зрозуміти мене правильно: в даному випадку я не намагаюся принизити професора Отаву, а тільки дошукоюся кореня його помилкових *поглядів* (П. Загребельний, 112).

Лексеми *дума* та *задума* утворюють опозицію тотожності і означають продукт мислення.

Також лексичні одиниці *думка* і *гадка* належать до опозиції тотожності. Вони виступають синонімами у системі мови і в словникових дефініціях пояснюються одне за допомогою іншого. Напр. Я тільки *думками* літатиму за тобою по твоїх слідочках (І. Нечуй-Левицький, 31). Не згадаю гадки, не змишлю я мислі (С. Руданський).

Також до опозиції тотожності належать лексичні одиниці *думка* і *думання*, які означають здатність мислити. Напр. Від несподіванки і образи він не знайшов, що зразу відповісти, а коли зібрався з *думками*, було вже пізно (П. Загребельний, 156). Жиди розуміють, бо вже відразу каже: дай і знають, що зідре їх, і йдуть до нього, бо поступування простіше, відповідно до їх способу *думання* (І. Франко, 25).

Лексична одиниця *думка* утворює привативну опозицію з лексемою *розуміння*. Напр. Рот йому наповнився слиною, густою й гіркою, мов полин, а в голову вдарила сполохана *думка*: “Що ж я роблю?” (П. Загребельний, 67). Вони мстяться над людьми за їх лихі почування, негарні *розуміння* (Ганна Барвінок, 28).

Також лексична одиниця *думка* утворює привативні опозиції з лексемами *оцінка* і *твердження*. Напр. Чого ж я лежу? – знеачька вдарила його *думка*, і хлопцеві мерщій скочив і випростався на весь зріст, забувши, що треба ховатися за щитом гармати од танкових кулеметів (П. Загребельний, 120). Він сам незгірший за тебе психолог, тільки в нього свій підхід, своя шкала *оцінок*, що впливає з його досить-таки послідовного мислення (О. Гончар). *Твердження*, ніби суцільна письменність стоїть на заваді народній творчості, прийняти не можна (М. Рильський).

Щоб проаналізувати лексико-семантичну систему мови потрібно взяти до уваги усі відношення між лексичними одиницями мови та їхні зв'язки. Розглядаючи системні зв'язки можемо в майбутньому порівняти мовний матеріал із зіставлюваною мовою при описі лексико-семантичної системи мови.

Аналізуючи семантику даного мікрополя бачимо, що в українській мові множинність зв'язків виникає через полісемію. Перетинаючись між собою лексичні значення перетинаються із значеннями інших мікрополів і накладаються одне на одне. Досліджуючи дане мікрополе бачимо зв'язок центру мікрополя *думка* з центром концепту *розумова діяльність*.

ЛІТЕРАТУРА

1. Караулов Ю. Н. Общая и русская идеография. – М., 1976. – 350 с.
2. Кубрякова Е. С. Части речи с когнитивной точки зрения. – М., 1997. – 320с.
3. Кузнецова Э. В. Лексикология русского языка. – М., 1989. – 214 с.

4. Москвин В. М., Алефиренко Н. Ф. Спорные проблемы семантики. Рецензия // В Я. – 2000. – № 6. – с. 136 – 142.
5. Проблемы компонентного анализа в лексике. Научно-аналитический обзор. – М., 1980. – 57с.
6. Попова З. Д., Стернин И. А. Понятие “концепт” в лингвистических исследованиях. – Воронеж, 1999. – 277с.
7. Степанов Ю. С. Константы. Словарь русской культуры: опыт исследования. – М., 1997. – 825 с.
8. Философский словарь/ Под ред. И. Т. Фролова. – М., 1991. – 510 с.
9. Словник української мови: В 12-ти т. – К. 1970 – 1980. – Т. 1 – 12.

УДК 81'25

*Абабілова Н.М., Сидоренко Ю.І.
(Миколаїв, Україна)*

ШЛЯХИ ВІДТВОРЕННЯ АНГЛІЙСЬКИХ ІНФІНІТИВНИХ КОНСТРУКЦІЙ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті розглядаються основні засоби передачі інфінітивних конструкцій українською мовою.

Ключові слова: *інфінітив, інфінітивна конструкція, називний відмінок з інфінітивом, об'єктний відмінок з інфінітивом, інфінітивна конструкція з прийменником for.*

В статье рассматриваются основные средства передачи инфинитивных конструкций на украинский язык.

Ключевые слова: *инфинитив, инфинитивная конструкция, именительный падеж с инфинитивом, объектный падеж с инфинитивом, инфинитивная конструкция с предлогом for.*

The article focuses on the main ways of rendering infinitive constructions into Ukrainian.

Key words: *infinitive, infinitive construction, subjective-with-the-infinitive construction, objective-infinitive construction, for-to-infinitive construction.*

Труднощі у процесі перекладу з англійської мови на українську виникають, головним чином, через розходження в граматичному ладі англійської й української мов, які належать не тільки до різних гілок індоєвропейської родини мов, а й до різних структурних типів мов: перша – переважно аналітична мова, а друга – флективна мова. Саме розбіжності в будові мов, у наборі їхніх граматичних категорій форм та конструкцій і становить велику групу граматичних труднощів перекладу. Так, в українській мові немає артиклів, герундія, складних підметових та додаткових інфінітивних конструкцій. В англійській мові ширше, ніж в українській, вживаються конструкції з інфінітивом, дієприкметникові звороти, та герундіальні звороти, яких немає в українській мові.